

ISBN 978-86-82873-16-7

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА II

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова II / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 223 стр. ; — 24 cm

Тираж 350. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-16-7

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145325836

Рецензенти:

др Марта Бјелетић, виши научни сарадник, др Гордана Јовановић, редовни професор,
др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ,
др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник,
др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић

Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

мр Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (*palcic@eunet.yu*)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА

Београд, Студентски трг 13

chigoja@eunet.yu

www.chigoja.co.yu

Тираж

350

САДРЖАЈ

Предговор	7
Радови	
Ружица Бајић: <i>О православним израцима у Речнику Мајнице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i>	9–20
Марија Вучковић: <i>Глагол оћузнути 'ослабити, омршавити; оронутти; омлохавити' — јужнословенски дијалектизам или континуантисл. основе *rylz-?</i>	21–33
Мирјана Гочанин: <i>О именима близанаца</i>	35–43
Марија Ђинђић: <i>Турцизми у седамнаестом тому Речника САНУ</i>	45–51
Ненад Ивановић: <i>Принципи формирања и организације корпуса Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (у периоду од 1853. до 1953. године)</i>	53–78
Владан Јовановић: <i>О неким лексемама са ошћитим тојмовним значењем 'гледати, поспитати' и њиховој лексикографској обради</i>	79–85
Марина Јуришић: <i>Неке акценатске занимљивости из ичињских села</i>	87–95
Наташа Марковић: <i>Преглед Вукове граматичке терминологије</i>	97–108
Милица Марјановић: <i>Ејноними са негативном експресивном конотацијом</i>	109–118
Драгана Настановић: <i>О акузативу једине неких именица мушког рода прве дефлекционе врсте</i>	119–127
Веселин Петровић: <i>Зоонимски систем Горњих Сјрањана (код Пријепоља)</i>	129–137
Мирјана Петровић: <i>Неки проблеми у проучавању лексике свадбених обичаја</i>	139–145
Драгана Радовановић: <i>Преношење акцената на проклитику у говору Ваљевске Колубаре</i>	147–168
Данијела Радоњић: <i>О једном сегменту Вукове војвођанске лексике у Речнику САНУ</i>	169–176
Ана Савић-Грујић: <i>Географски распоред двеју фитонимских лексема у иризренско-шимочким говорима (клиј, окомак)</i>	177–189

Прикази

Наташа Вуловић: <i>Уз седамнаестџи џом Речника САНУ</i>	191–194
Бранкица Марковић: <i>Миодраг Јовановић, Говор Пашићровића</i>	195–202
Бојана Мојсиловић: <i>Рајна Драгићевић, Лексикологија срџског језика</i>	203–208
Марина Спасојевић: <i>Бојана Милосављевић, Форме учџивосџи у срџском језику</i>	209–211
Данијела Станић: <i>Иван Клајн — Милан Шийка, Речник сџраних израза и изрека</i>	213–217

Хроника

Виктор Савић: <i>Сџандардизовање сџаре ћирилице и њено регистровање у Уникоду</i>	219–223
---	---------

ISBN 978-86-82873-16-7, p. (9–20)
УДК 811.163.41'373:271.222(497.11)-565
271.222(497.11)-565
2007.

РУЖИЦА БАЈИЋ

О ПРАВОСЛАВНИМ ПРАЗНИЦИМА У РЕЧНИКУ МАТИЦЕ СРПСКЕ И РЕЧНИКУ СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ И НАРОДНОГ ЈЕЗИКА САНУ

У раду су наведене неке недоследности и грешке у обрађивању одредница које означавају православне хришћанске празнике (еортони-ма) у *Речнику* Матице српске (РМС) и *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ (РСАНУ), као и главни разлози њиховог појављивања. Указано је и на неке начине евентуалног превазилажења ових недоследности.

Кључне речи: еортоним, православни празник, дефиниција, црквени, народни, религиозни.

0. У српској лингвистици до сада није било радова у потпуности посвећених називима православних празника и њиховом дефинисању у речницима. Евентуално се може наћи нека веза с називима ових празника и њиховим дефинисањем и тумачењем у оквиру лингвистичког истраживања са другом темом. Тако је Г. Јовановић, разматрајући црквену и црквенословенску лексику у народним говорима, обрадила и многе називе празника (в. Јовановић 1989). Такође су, на пример, неки називи празника поменути у разматрању православне лексике српског/руског језика у радовима К. Кончаревић (2006а: 123–130; 2006б: 140–146 и 2006в: 186), са контрастивног, лингвокултуролошког становишта и заједно са другим лексемама из области православне духовности. Такође, у оквиру лингвистичке анализе различитих аспеката *Горског вијенца*, Р. Маројевић бавио се једном варијантом назива православног празника — *Марач* (прецизније, израза *о Марчу*) (в. Маројевић 2005: 515–535).

1. У ономастичкој терминологији тек онедавно постоји јаснија подела сакралних назива (онима). До сада је био познат термин *агионим*, који је означавао „имя святого“ (Подольская 1978: 26), међутим, И. В. Бугаева овај назив сматра хиперонимом, а у кохипониме убраја:

теониме (имена Бога), *агиоанџројониме* (имена светих који су канонизовани), *агиоџојониме*, *икониме* (називе икона), *еорџониме* (називе празника) и *еклисиониме* (називе храмова, манастира и капела) (опширније в. Бугаева 2006). Термин *еорџоним* настао је од назива *(х)еорџологија*¹ (део литургије који се бави црквеним празницима). У раду ће се разматрати еортоними у *Речнику* Матице српске (РМС) и *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* Српске академије наука и уметности (РСАНУ).

2. Празници Православне цркве деле се:

- а) према значају и врсти богослужења (*велики, средњи и мали*),
- б) према месту у црквеном богослужбеном кругу и календару (*џокрејни и неџокрејни*) и
- в) према теми (разлогу) празновања и теми богослужбених текстова који се читају тих празничних дана (*Госџодњи, Богородичини и свеџиџељски*).²

Формална ознака *великих* празника у црквеном календару углавном је црвена боја, *средњих* — тамно црна (болд), док у *мале* празнике спада већина свих осталих и они нису посебно формално маркирани, изузимајући (у Српској православној цркви и календару ове Цркве) *џразнике српских Свеџиџеља*, који су у српски црквени календар уписани курзивом. У *велике* празнике спадају сви *Госџодњи* и *Богородичини* празници, којих има дванаест. Ови празници већином су мотивисани јеванђељским догађајима и можемо их сматрати најважнијим празницима, заједно и на челу са Васкрсом, као Празником над празницима и сваком недељом, као малим Васкрсом. У групи од ових дванаест празника налази се већина *џокрејних* празника, чији се датум празновања мења у односу на датум празновања Васкрса. Осим тога, у *велике* празнике спадају и неки други, одређени према важности и према врсти богослужења које се врши у ове дане (*Рођење свеџоџ Јована Преџече — Ивањдан*³; *Усековање главе Свеџоџ Јована Крсџиџеља*; *Свеџи айосџоли Пеџар и Павле — Пеџаровдан*) (опшир-

¹ У српској литургији користе се оба назива (хеортологија и еортологија), добијена према начину изговора првог вокала грчке речи еортџ = празник. Од почетка XX века овај први термин је прихваћенији (премда новија монографија из ове области носи назив *Православна еорџологија* — в. Милошевић 2004), али то није разлог да не прихватимо ономастички термин *еорџоним*, јер га као таквог и преузимамо (рус. зортоним).

² Подела се овим не завршава, али јесте основна и за наше потребе је довољна.

³ Називи празника узети су из *Црквеног календара за џросџу 2007. годину*, на који упућујемо и кад је у питању информисање о осталим празницима СПЦ.

није в. Таушев 2006: 113–119). Српска православна црква (у даљем тексту СПЦ) особито свечано празнује и обележава црвеном бојом у календару и неке друге празнике, који су хронолошки касније и унети у календар Православне цркве у целини (*Свети Сава, њрви архиепископ српски; Света Три Јерарха; Свети Василије Острошки чудотворац*⁴; *Св. мученик Кнез Лазар и св. српски мученици — Видовдан* и други). Празници обележени црвеним у календару су тзв. *зайоведни љразници*. „Термин ’заповедни’ означава празник који се сматра обавезним за верне да дођу на богослужење сходно првој црквеној заповести да редовно долазе на службу ’сваке недеље и празника’“ (Милошевић 2004: 28). Треба подсетити и на традицију прослављања крсне славе сваке српске породице и издвојити у посебну групу и празнике које Срби славе као своје славе и који би требало да се нађу у српским описним речницима.

3. Имајући у виду овакву поделу православних празника, с једне, и њихово присуство међу одредницама и начин обрађивања ових одредница у наша два описна речника, с друге стране, приметили смо различите недоследности и грешке које смо груписали на следећи начин: 1) присуство/одсуство еортонима и њихово неправилно навођење; 2) присуство/одсуство различитих квалификатора; 3) мешање црквеног и народног; 4) мешање православног и римокатоличког⁵; 5) присуство/одсуство датума или доба празновања и погрешно датирање у дефиницији; 6) остале грешке и недоследности у дефинисању. Из мноштва материјала изабраћемо неке примере и прокоментарисати наведене проблеме. На крају ћемо предложити неколико могућих начина њиховог превазилажења.

4. На основу набројаних пуних назива празника видимо да су еортонима најчешће вишечлани. Такође, примећујемо и то да после вишечланог назива често долази једночлани, као назив који се у народу чешће користи (на пример, поред већ наведеног пуног назива празника *Видовдан*, имамо и: *Улазак Госјода Исуса Христја у Јерусалим — Цветиј; Сабор светјог архангела Михаила и остјалих небеских сила бесјелесних — Аранђеловдан* и др.). Управо ови једночлани називи

⁴ Овај празник и празник *Свети Петјар Цетинјски* означавају се у црквеном календару црвеним словима тек последњих неколико година, после саборне одлуке Св. архијерејског Синода СПЦ.

⁵ Користимо термин *римокатолички* уместо термина *католички* зато што се овај први користи у православној богословској литератури. Српски теолози одлучили су се за ову прву варијанту због тога што друга реч на грчком језику значи *саборни*, а саборна је Православна црква. Прва варијанта је, дакле, прецизнија.

већином су уношени у наше речнике, што је разумљиво, због концепције ових речника. Скраћени називи дванаест великих празника углавном постоје у овим нашим речницима. Изузетак су *Вазнесење* (унета је само варијанта *Вознесење*) и *Крстоовдан*, којих нема у РМС. Што се тиче осталих великих празника, ни у једном од ова два речника нема празника *Обрезање Господње*. У РМС не постоји ни именица *обрезање* као одредница. Еортоним једног другог празника (*Василијевдан/Васиљевдан*) који се слави истог тог дана (*Св. Василије Велики*), унет је као одредница у РСАНУ, док се у РМС појављује само у дефиницији покрајинске речи *василица* (*колач који се по обичају меси на Василијевдан (Нову годину)*).

Иако ови речници бележе углавном једночлане еортониме, има и изузетака. Постоје ретки примери када је двочлани еортоним посебна одредница (*Блага Марија* у РСАНУ; *Бадњи дан, Лазарева субота, Огњена Марија* у РМС), али су најчешће двочлани еортоними дати као изрази уз друге одреднице (на пример, у РСАНУ *Бадњи дан* и *бадње вече* уз одредницу *бадњи*, *Три јерарха* уз одредницу *јерарх*, *Огњена Марија* уз одредницу *огњен*², *Четиридесет мученика* уз одредницу *мученик*, *Лазарева субота* уз одредницу *Лазарев* и др.). Примећујемо да вишечлани (трочлани, четворочлани и др.) еортоними нису унети у речнике. То свакако није због неког успостављеног критеријума о томе, него вероватно због тога што нису постојали у грађи. Као потврда томе може послужити и одсуство неких двочланих еортонима у РСАНУ, који би требало да постоје у овом речнику као изрази, према аналогiji са већ наведеним. Тако, код одреднице *златоуст*¹ и *златоуст*² нема *Јован Златоуст* као еортоним, као што нема еортонима ни код одреднице *богоносац* (*Игњатије Богоносац*).

Због одсуства у грађи, као и одсуства јасног критеријума, унети су називи неких мање важних празника, а других, важнијих, нису. Тако, ови речници не бележе еортониме вишечланог назива који су означени црвеном бојом у календару (на пример: *Св. Кирило и Методије*, *Св. цар Константин* и *царица Јелена*), па чак ни оне двочланог назива (као што је већ поменуто *Обрезање Господње*), а бележе еортониме средњих (*Огњена Марија*, *Ђурђици*, *Младенци*), па и малих празника (*Петозарни мученици*, као израз уз одредницу *мученик*). У РМС многи називи празника нису унети. За илустрацију навешћемо да није унето *Дејинџи* иако јесу *Мајерице* и *Оци* и да није унето *Блага Марија* иако јесте *Огњена Марија*.

Свакако због мешања народног и црквеног, о чему ће касније бити речи, долази и до уношења непотпуних или неправилних еортони-

ма. Тако у РСАНУ имамо *Часне вериге* (као израз уз одредницу *верига*), што је непотпун назив за *Часне вериге Светиог айосиола Петра*.

5. С обзиром на квалификаторе који стоје уз називе православних празника у РМС и РСАНУ, можемо их поделити на еортониме:

а) са квалификатором цркв. (у РСАНУ: *Арханђеловдан, Благовесџи, Василијевдан, Духови, Илиндан, Лазарев* (у изразима *Лазаревдан* и *Лазарева субоџа*), *Младенци, Огњена Марија* и др.; у РМС: *Врбица, Педесетница, Младенци, Никољдан, Лазарева субоџа, Мајерице, Петровдан* и др.);

б) са квалификатором рлг. (у РСАНУ: *Божџи, мученик* (значење 5. — *Мученици*, као и у изразима — *Петозарни мученици* и *Четрдесет мученика*), *задушница*; у РМС: *Божџи, Сјасовдан*);

в) са квалификатором правосл. (овде спадају само одреднице у РСАНУ *Вазнесење* и *Вознесење*⁶);

г) са неким другим квалификаторима (нар. — *Блага Марија* у РСАНУ; етн. — *Деџињци, Мајерице* у РСАНУ; цсл. — *Васкрс* у РМС);

д) без квалификатора (у РСАНУ: *Васкрс, Јовањдан, Видовдан, Врбица, Врачеви, Миџровдан, Лучиндан, Мраџиндан*; у РМС: *Духови, Благовесџи, Преображење, Цветџи, Троџице, Михољдан, Видовдан*).

Није потребан посебан коментар овог кратког списка, јер је недоследност у коришћењу квалификатора приметна већ на први поглед. Чак и неке одреднице које су синоними (на пример *Лазарева субоџа* и *Врбица* у РСАНУ и *Духови* и *Педесетница* у РМС) немају исти квалификатор у једном истом речнику.⁷

6. О мешању црквеног и народног већ је било речи. СПЦ је одлучила да неке народне називе празника прихвати и уврсти у календар, па тако имамо не само оне који су у потпуној творбеној повезаности са главним члановима пуних назива ових празника (на пример *Лучиндан* — *Светџи айосиол* и *јеванђелистџи Лука*; *Никољдан* — *Светџи Николај, архиеџиској мирликијски Чудоџворац*; *Томиндан* — *Светџи айосиол Тома*), него и оне творбено удаљеније, као што је *Ивањдан* (*Рођење светџог Јована Преџече*) и оне који су сасвим без овакве повезаности — *Мраџиндан* (*Светџи краљ Сџефан Дечански*).

⁶ У РМС овај квалификатор појављује се само на два места, код одредница *бденије* и *канон*. У списку техничких скраћеница не појављује се ова скраћеница. Појављује се *џрав.* са значењем *џравоџис*. Међутим, квалификатор *џрав.* постоји управо код једног еортонима: *Огњена Марија*. Овде несумњиво има значење *џравославни*.

⁷ О недоследности и грешкама у коришћењу квалификатора тематски у доброј мери сродне лексике в. Јовановић 1981.

Видели смо и то да код неких еортонима стоји квалификатор нар. (*Блага Марија* у РСАНУ; код *Огњена Марија*, напротив, стоји квалификатор цркв.).

Такође, у РСАНУ нашла се одредница *Петозарни мученици*, која не постоји у календару СПЦ као назив празника⁸, али је, као синтагма, позната у богослужбеној песми написаној у славу ових светитеља, као и у народу, док, на пример, као што смо већ рекли, изостављен је еортоним великог празника *Обрезање Госјодње*.

Већи проблем кад је у питању ова врста мешања јавља се у самим дефиницијама. Наиме, неки називи празника дефинисани су као *црквени и народни*, нарочито у РСАНУ. Такви су, на пример: *Никољдан, Михољдан, Миштровдан, Младенци, Јовањдан, Бурђиц, Ивањдан*. Да ли то значи да неки други празници (на пример: *Мраштиндан, Илиндан, Мала Госјојина, Велика Госјојина, Крстјовдан, Макавеји*) нису и народни? Такође, у дефиницији празника *Врачеви* стоји „православни свеци лекари Кузман и Дамјан...“, где је *Кузман* народна варијанта имена *Козма*, како се овај светитељ у ствари звао. Слично, у дефиницији еортонима *Бурђевдан* стоји да је овај празник „посвећен св. Ђорђу“, где је Ђорђе такође варијанта имена *Георгије* (у РМС чак стоји *св. Бурђе*) — правога имена овог светитеља, пострадаога у четвртом веку.

Ово мешање испољено је на груб начин у дефинисању празника *Огњена Марија* у РСАНУ. У народу, наиме, влада мишљење да је Огњена Марија сестра светог пророка Илије, те је ово унето и у дефиницију, иако земаљске животе светог пророка Илије и свете великомученице Марине (која се у ствари слави овог дана) деле многи векови.

7. Мешање православног и римокатоличког нарочито је приметно у РМС, што је донекле разумљиво ако имамо у виду доба у коме је овај *Речник* састављан. Кроз анализу еортонима у РМС може се стећи утисак да је у неким случајевима дат примат римокатоличким празницима и римокатоличкој традицији уопште⁹. Тако, на пример, код одредница *Божјић* и *Благовести(и)* у дефиницији наводе се само датуми кад се овај празник слави код римокатолика (25. децембар/25. март).

⁸ У неким већим календарима овај празник унет је управо са овим називом, узетим из поменуте богослужбене песме (в. Милошевић 2004: 261).

⁹ Првенствено је то видљиво у списку техничких скраћеница у РМС, у коме, подсећамо, не постоји скраћеница правосл. Истина, као што смо рекли, у самом тексту *Речника* постоји на три места (једанпут у облику прав.). Скраћеница кат., супротно, постоји и у списку техничких скраћеница и појављује се у свих шест томова по неколико пута.

Затим, не постоји као одредница празник *Томиндан*, док западна варијанта — *Томиње*, постоји (*Томиндан* се јавља у дефиницији овог другог назива празника, што је такође мешање о коме говоримо). Мешање православног и римокатоличког постоји и у дефиницији празника *Ђурђиц*, у којој се наводи синонимни термин *Мало Ђурђево*, непознат у православној теологији¹⁰. Исти је случај и са *Петрово* у дефинисању одреднице *Петровдан*. То су заправо народне, западне варијанте, па ово можемо узети уједно и као примере мешања народног и црквеног.

Дефиниција празника *Мрајиндан* у РСАНУ нетачна је због ове врсте мешања. Наиме, без обзира на етимологију ове речи (у коју овај речник по дефиницији не залази дубље, будући да за то постоје етимолошки речници), у Православној цркви ради се о празнику кад се прославља св. краљ Стефан Дечански. Међутим, у дефиницији стоји да је ово празник посвећен св. *Марјину* (код *православаца* и св. *Стефану Дечанском*), што би значило да православни тога дана такође славе св. Мартина, а то није тачно (в. Велимировић 2001: 823–824).

Збуњивање може настати и код оних одредница код којих стоји само квалификатор рлг. или само цркв. Наиме, на основу ових квалификатора, ако потом у дефиницији не следи објашњење да је празник католички или православни — не можемо знати о томе. То је случај, на пример, са еортонимом *Огњена Марија* у РСАНУ, где стоји само квалификатор цркв. или, у истом речнику, са одредницом *задушница*, уз коју стоји само квалификатор рлг. Овај последњи квалификатор стоји и уз еортоним *Сјасовдан* у РСМС. У случају овог последњег квалификатора, може евентуално доћи и до мешања и са другим религијама.

8. Датирање празника у дефиницијама еортонима је разнолико. Постоје следеће групе:

а) потпуно без датирања (*Васкрс*¹¹ и *Божјић* у РСАНУ; *Ускрс*, *Преображење*, *Илиндан*, *Лучиндан*, *Трифундан*, *Михољдан*, *Јовањдан* и др. у РСМС);

б) погрешно или непотпуно датирање (у РСАНУ нема случајева погрешног датирања, а непотпуно је датирање, на пример, код празника *Обрејшење*, где је дат само датум једног празника (средњег) *Обрејшења*, а другог (малог), који се слави 7/25. јуна — није; такође, непотпуно је и нејасно датирање празника *Мали* (*Млади*, *Женски*) *Бо-*

¹⁰ Ако у неким крајевима и православно становништво користи назив *Мало Ђурђево* за овај празник, онда то треба означити квалификатором (нпр., нар. или покр.).

¹¹ Као што знамо, Васкрс спада у покретне празнике, те тачан датум не можемо одредити у дефиницији у речнику. Овде смо имали у виду одређивање доба празновања (пролеће).

жић, где је наведено само: *дан 1. јануара*; у РМС погрешно је наведено да се празник *Срећјење* слави 14. уместо 15. фебруара, а *Петировдан* је „смештен“ на почетак лета) и

в) недоследно навођење датума по старом (јулијанском) и новом (грегоријанском) календару, где у дефиницијама имамо два случаја:

1) навођење датума само по једном од ова два календара — старом (*Божјић* и *Благовесџи* у РМС; *Василијевдан* у РСАНУ) и новом (*Видовдан*, *Мийировдан*, *Усјеније* у РМС; *Младенци* и *Јовањдан* у РСАНУ) и

2) технички разноврсна решења навођења датума и по старом и по новом календару, што видимо на следећим примерима: 15/28. јун (*Видовдан*, у РСАНУ); 25 марта/7 априла (*Благовесџи*, у РСАНУ); 24. VI (7. VII) (*Ивањдан*, у РМС); 1. августа, по старом, односно 14. августа, по новом календару (*Макавеји*, у РСАНУ); 28. августа (15. августа по православном црквеном календару) (*Велика (Веља) и Мала (Друга, Појшоња) госјођа*, у РСАНУ); 26. јула (13. јула по црквеном календару) (*Гавриловдан*, у РСАНУ); 19. децембра (6. децембра по старом календару), а 6. децембра код католика (*Никољдан*, у РСАНУ); 30. (по јулијанском календару 17) јула (*Огњена Марија*, у РСАНУ); 11. (кат.) одн. 24. (правосл.) новембра (*Мрајиндан*, у РСАНУ); 14. новембра и 14. јула (по црквеном календару 1. новембра и 1. јула) (*Врачеви*¹², у РСАНУ).

9. На крају, навешћемо и неке неправилне дефиниције еортонама у овим речницима. Постоји случај одсуства дефиниције (*Туциндан*, у РМС), затим случајеви сасвим непотпуне дефиниције (на пример: *црквени њразник*, у РМС, код одреднице *Преображење*) и погрешне дефиниције (већ је било речи о *Огњеној Марији* и *Мрајиндану* у РСАНУ, а у оба речника неправилно је дефинисан празник *Михољдан* као празник посвећен св. арханђелу Михаилу, а ради се о празнику *Прејодобног Киријака Ошшелника*, а не *Аранђеловдану*¹³). Такође,

¹² Треба рећи да је дефиниција овог празника у РСАНУ нетачна кад је у питању датирање из два разлога. Најпре, у дефиницији се наводи да се иста св. браћа „Кузман и Дамјан“ славе два пута у години, што није тачно. Истина, и једни и други су били лекари и браћа, али су живели и скончали на различите начине и на различитим местима. Осим тога, постоје и трећи Св. Козма и Дамјан, који се славе у октобру, премда су мање познати, нису видљиви у (малом) *Црквеном календару за њросју 2007. годину* и не спадају у велике и средње празнике.

¹³ Оваква грешка заснована је на мешању с римокатоличким календаром. Наиме, 29. септембра по грегоријанском, новом календару (истог дана када је по јулијанском календару празновање св. Киријака Отшелника) Римокатоличка црква празнује „арканђеле Михаила, Габријела и Рафасла“. Према сведочењу Милошевића, разлог за

показује се да су дефиниције неуједначене: неке пружају мање, а неке више информација о празнику. Најчешће се, осим датума у дефиницији, наводи и разлог празновања, што можемо назвати потпуном дефиницијом еортонима (на пример: *православни црквени празник посвећен св. Луки, који се светикује 31. октобра (18. октобра по старом календару)*). Међутим, у неким случајевима један од ова два елемента недостаје. Тако у РСМ чешће недостаје датум празновања, те дефиниција гласи: *дан у години посвећен хришћанском свецу Трифуну (за Трифундан)*. У РСАНУ чешће се налази дефиниција у којој недостаје разлог празновања: *православни празник који се празнује 26. јула (13. јула по црквеном календару) (за Гавриловдан)*.

У дефиницијама су примећене и *редундантне информације*. На пример, у РСМ дефиниција одреднице *Огњена Марија* садржи ирелевантну информацију (стављену у заграду) о томе да се празник слави у време великих врућина. Наиме, на основу датума у дефиницији могуће је закључити да се празник везује за лето. Редундантна је реч *црквени* на почетку дефиниција неколико еортонима у РСАНУ: *православни црквени празник ...* Ако је неки празник *православни*, свакако је и *црквени*. Слично је и у дефиницији празника *Вазнесење* у РСАНУ, где имамо квалификатор *правосл.*, а затим, у дефиницији: *хришћански празник ...*, где ово *хришћански* сматрамо редундантним.

Нејасна је и употреба лексеме и(ли) израза са лексемом *народни* у неким дефиницијама, о чему је донекле било речи и у одељку о мешању црквеног и народног. На овом месту треба поменути једну зависну реченицу која се појављује у дефиницијама еортонима у РСАНУ, а то је: *... за који су везани разни/многи (народни) обичаји* (у дефиницијама код одредница *Никољдан*, *Ђурђевдан*, *Младенци*, *Ивањдан*). Можемо поставити питање слично већ постављеном у поменутом одељку (6): Да ли то значи да за многе друге празнике у којима нема оваквог описа — нису везани никакви народни обичаји?

Осим *редундантних*, понекад се у дефиницији нађе и нека *додајна информација*. Тако, за празник *Макавеји* у РСАНУ налазимо следећу дефиницију (додатна информација је у курзиву): *црквени*¹⁴ *празник који се слави 1. августа, по старом, односно 14. августа, по новом календару, први дан Госпојинског поста*.

неоправдано уношење овог термина у календар СПЦ је тај што су први календари у XIX веку штампани у Аустрији (опширније в. Милошевић 2004: 233).

¹⁴ Овде можемо приметити да дефиниција има атрибут *црквени*, а нема *православни*.

Недоследност постоји и у навођењу информације о томе да ли је празник покретни или није. Наиме, иако има више покретних празника, ова информација у РМС даје се само у дефиницијама уз синонимне еортониме *Тројице* и *Духови*, а у РСАНУ такође само уз дефиницију истог овог празника.

10. Како се могу превазићи бар неки од набројаних проблема који се јављају у обрађивању одредница које представљају називе православних празника? Покушаћемо да дамо неке одговоре или бар идеје на основу којих би се даље тражио начин да се убудуће, колико је то могуће, систематски дефинишу ове одреднице.

С обзиром на природу описних речника, одсуство пуних назива празника, нарочито оних који имају и једночлани назив, јесте оправдано. Међутим, сматрамо да би пун назив празника често могао да се нађе у дефиницији. Таква дефиниција је не само синонимна, него често и описна, јер говори о томе *шта* се празнује: *Цвети* (*Улазак Господова Исуса Христова у Јерусалим*), *Ивањдан* (*Рођење светог Јована Претече*), *Духови/Тројице* (*Силазак Светог Духа на апостоле*), *Крстовдан* (*Воздвижење*¹⁵ *Часног Крста*) и др. Треба размислити и о томе да ли вишечлане еортониме можемо сматрати вишечланим лексичким јединицама (*терминолошким синтагмама*)¹⁶ и да ли убудуће¹⁷ можемо сместити бар најважније од њих у одреднице или у израз иза неке друге одреднице, како се не би десило да називи неких празника, важних за српску културу, остану изван овако свеобухватног речника.

Што се тиче правилног/неправилног навођења еортонима, сматрамо да само они еортоними који су прихваћени од стране СПЦ и уврштени у календар ове Цркве — могу да буду и одреднице у речнику (без квалификатора нар. или неког другог). Овде смо већ ушли и у проблем разноликости квалификатора уз ове одреднице. Свакако да треба уједначити њихову употребу. Можда је довољно чешће коришћење квалификатора правосл. и одвајање од народног и римокатоличког. Православна и римокатоличка традиција већ се довољно разликују да је реткост коришћење истог назива за један празник¹⁸. За

¹⁵ *Воздвижење* не постоји као одредница ни у једном од ова два речника.

¹⁶ Ово је проблем којим су се бавили многи истраживачи. Овакве јединице различито се и називају у литератури, а многа питања у вези са њиховим третирањем у лексикографији и даље су нерешена (опширније в. Драгићевић 2007: 40–41).

¹⁷ Ово се односи само на израду РСАНУ који, као што знамо, још није завршен.

¹⁸ Од већих празника, то је само *Божих*. Истина, *Ускрс* је чешће коришћена варијанта у Србији, али *Црквени календар за 2007. годину* „прописује“ варијанту *Васкрс*, за коју се и ми залажемо. Код Срба у Босни и Херцеговини ове варијан-

све ово није нам потребан термилошки речник који лексикографима недостаје за дефинисање термина из многих других области. Потребан нам је само црквени календар, који би убудуће могао да се користи не само као приручник, него и као грађа за речник. За дефинисање еортонама, поред календара, најчешће нам није потребан ни стручни консултант (премда је свакако боље имати га него немати).

Можда је најлакше решити техничку неуједначеност навођења датума празника. Предлажемо најкраћу варијанту која садржи најпре датум по јулијанском, а затим по грегоријанском календару (са усправном косом цртом између), без додатног објашњавања о ком је календару реч.

На крају, у самим дефиницијама, видели смо, треба најпре избежавати грубе грешке (које се, најчешће, такође само уз помоћ црквеног календара могу избећи), а затим и редувантност, коју није тешко отклонити. Остале недоследности које смо навели такође није тешко избећи, нарочито зато што се ради о одредницама које су близу категорије серијских одредница¹⁹, чије дефинисање није тешко уједначити.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Бугаева 2006:** Бугаева, И. В., *К вoйросу о сѣрукѣуре сакралногo ономасѣикона*, Вестник МГУЛ — Лесной Вестник, 100, 070706, Москва, 8, у штампи.
- Велимировић 2001:** Велимировић, Н., *Охридски ѣролог*, Шабац.
- Драгићевић 2007:** Драгићевић, Р., *Лексикологија срѣског језика*, Београд.
- Клајн 2002:** Клајн, И., *Серијске одреднице и њихова обрада у једнојезичном речнику*, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Нови Сад — Београд, 69–82.
- Јовановић 1981:** Јовановић, Г., *Лексика сѣаријих ѣијова књижевног језика у Речнику срѣскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 11, Београд, 11–16.
- Јовановић 1989:** Јовановић, Г., *Црквена и црквенословенска лексика у народним говорима и њена адаѣѣација*, Хрватски дијалектолошки зборник, 8, Загреб, 41–53.
- Кончаревић 2006а:** Кончаревић, К., *Језик и ѣравославна кулѣура: ѣравци исѣѣраживања*, у: *Језик и православна духовност*, Крагујевац, 115–136.

те већ су јасно разлучене. Наиме, текуће године овај највећи хришћански празник православни и римокатолици славили су истог дана, па је тог дана на телевизијским и другим вестима могло да се чује: *Широм Босне и Херцеговине ѣрослављени су Ускрс и Васкрс* и сл.

¹⁹ О серијским одредницама и њиховом дефинисању в. Клајн 2002: 69–82. Иако еортонами образују семантичке скупове, не можемо их сматрати у потпуности серијским одредницама, јер немају међусобно равноправне чланове, а не представљају ни сасвим заокружен систем, јер се број празника из године у годину повећава.

- Кончаревих 2006б:** Кончаревих, К., *Српски језик кроз ѝризму ѝ православне духовности, ѝ традиције и кулѝуре*, у: Језик и православна духовност, Крагујевац, 137–151.
- Кончаревих 2006в:** Кончаревих, К., *Руска лексика из религијско-црквене сфере и њена лексикографска обрада*, у: Језик и православна духовност, Крагујевац, 185–193.
- Маројевић 2005:** Маројевић, Р., Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмила Маројевића, Подгорица, 515–535.
- Милошевић 2004:** Милошевић, Р., *Православна еорѝологија*, Смедерево.
- Мирковић 1961:** Мирковић, Л., *Хеорѝологија. Истѝоријски развиѝак и богослужење ѝ празника истѝочне ѝ православне цркве*, Београд.
- Мирковић 1982:** Мирковић, Л., *Православна лиѝургика. Први, оѝиѝи део*, Београд.
- Подольская 1978:** Подольская, Н. В., *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва.
- РМС:** *Речник срѝскохрватѝскога књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ:** *Речник срѝскохрватѝског књижевног и народног језика*, I–XVII, Београд: САНУ, 1959–.
- Столић 1989:** Столић, Х., *Православни свеѝачник. Месеѝслов Свеѝих. Т. I–II*, Београд.
- Црквени календар за просту 2007. годину**, Београд.

Summary

Ružica Bajić

ON ORTHODOX HOLIDAYS IN DESCRIPTIVE DICTIONARIES: “REČNIK MATICE SRPSKE” AND “REČNIK SRPSKOHRVATSKOG KNJIŽEVNOG I NARODNOG JEZIKA SANU”

The aim of this paper is to discuss basic mistakes and inconsistencies in presenting entries denoting Orthodox holidays (heorthonymes) as entries in the two biggest Serbian descriptive dictionaries, in order to overcome them in the future. There have been found several inconsistencies, related to: presence/absence of this kind of entry in the dictionaries, the absence of criteria of choosing them for the dictionaries, using different abbreviations (qualifiers) for similar entries and other problems about choosing the qualifier, wholly or partially incorrect definitions. The mixture of folk and Orthodox elements in definitions on the one side and Roman-catholic and Orthodox elements on the other side have also been found. Finally, some ideas for overcoming these inconsistencies and mistakes in defining such entries in the future have been proposed.